

The role of non-verbal communication in "SFL"	Shahnoza Yuldasheva, Fakhridin Yakubov	59
Milliy o'yinlar – milliy ulug'lydi	Sariyyo Tursunova, Farzona Mirzayeva	62
Adabiyotda imiy bilish usullari	Marg'uba Abdullayeva	63
Cho'pon she'riyida zamondosh ayollar taqdiri	Nodira Xollikova	66
Milliy folkloristikamizning fidoliy vakili	Masruda Karimova	68
Adabiyotshunoslikda "ladily obraz" tushunchasi taqdiri	Shadiyana Abdugapparova	71
Loyiha texnologiyasi va undan ona tili to'liqligida foydalanish	Nikolai Turgunova	73
So'zlarning o'zgarishi	Azraim Berdixonova	76
Metonimiyaning metonimik kognitivadagi ixtirokoti	Azra Shodikulova	78
Ulug'bek Hamdamning "Safar" hikoyasining ruji xususiyati taqdiri	Shahnoza Sidiqova	80
Sud ekspertizasi psixologik-lingvistik metodikalarining o'iri	Durdona Abdurayimova	82
Ijtimoiy tarmoqlarda neologizmlarning qo'llanilishi	Mahliya G'asliyeva	84
Lekinaning madaniyatlararo va matn aspektlari	Dilnoza Tursunova	86
Zamonaviy madaniyatning lingvistik tadqiqi	Malik Xodjayorov	88
David nemilning – "komponentlarni ko'rinish" nazariyasi	Madina Abdugadirova	90
Bo'lajak o'qituvchilarda lasbiy madaniyatni takomillalashtirish	Firuz Sharipova	93
"Kishnamoq" leksikasi qamrovidagi so'zlarning semantik va tarixiy-etimologik qamrovi	Dildora Turgunova	95
Dan jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati	Biloliddin Sharipov	97
Ruboiy janri vakillarini t'lim jarayonida o'qitishga innovation yondashuv	Nasiba Meyliyeva	98
"Qanduz bilan yulduz" dostoni lasbi-hunar leksikasining leksik-semantik xususiyatlari	Jurabek Xolmirzayev	100
Classification of idioms in english	Gulnora Sheraliyeva	103
"Mabhub ul-qulub"da payg'ambarlar obrazi taqdiri	Gulnora Madrimova	105
Abu Bakr Nardaliyning "Buxoro tariki" asari tarixiy manba o'irida	Xusniddin Irgatov	107
T'lim jarayonida mustaqil mutolaa madaniyatini rivoqlantirish	Olga Turanulova	109
Note-taking in consecutive interpretation	Nigina Temirova	112
Pisnografik yozuv va uning kishilik jamiyatidagi o'iri	Bobomurod Abdichukurov	114
Развитие устной компетенции с использованием интерактивных методов в обучении английскому языку будущих военных юристов	Shahnoza Myrakayeva	118
Зачем изучать морфем в русском языке	Kamola Mirfazilayeva, Dinafuzat Alimkurova	119
Проблемы развития устной речевой компетенции при обучении английскому языку военных аудиторий	Shahnoza Myrakayeva	121

ILMIY-METODIK ELEKTRON JURNAL
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ELECTRONIC JOURNAL

Til va adabiyot.uz

«Til va adabiyot – Преподавание языка и литературы – Language and literature teaching» (<https://tilvaadabiyot.uz>)

<https://oak.uz/page/4802>

2023-yil. 10-son

Jamiyat hayotida o'qituvchining o'rni va ta'siri oshsa – maktabning obro'yi oshadi, ilm-fan, ta'lim va tarbiya sohasining qadri ko'tariladi. Muallimning obro'-e'tibori esa bu millatning, butun xalqning obro'-e'tiboridir.

Okila Turakulova,
Pedagogika fanlari fahrlari doktori (PhD)
Aksher Navoiy nomidagi O'zbek tili va adabiyoti
universiteti O'zbek tili ta'limi fakulteti dotsenti

TA'LIM JARAYONIDA MUSTAQIL MUTOLAA MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

Annotation: Maqolada adabiyot darslari va shiftda tashqi dam mashg'ulotlari jarayonida mustaqil mutolaa madaniyatini rivojlantirish bo'yida ayrim metodik tavsiyalar berib o'tilgan.

Ключевые слова: mutolaa, kitob, adabiy to'garak, adabiy zal, adabiy o'yin, adabiy hordiq, adabiy almanax, ko'ngasma zal, adabiy yarmarka, auktsion, adabiy targ'ibot guruhi, kitobxon haftaligi

Abstract: This article provides some methodological recommendations for the development of a culture of independent reading in the course of literature lessons and extracurricular activities.

Key words: reading, book, literary club, literary hall, literary game, literary recreation, literary almanac, exhibition hall, literary fair, auction, literary promotion group, reader's week

Аннотация: В данной статье даны некоторые методические рекомендации по развитию культуры самостоятельного чтения в процессе уроков литературы и внеклассных занятий.

Ключевые слова: чтение, книга, литературный клуб, литературный зал, литературная игра, литературный досуг, литературный альманах, выставочный зал, литературная ярмарка, аукцион, литературно-просветительская группа, неделя чтения

Ma'lumki, adabiyot darslarida o'rganilayotgan asarga nisbatan o'quvchilarda qiziqish va motivatsiya hosil qilib, mustaqil mutolaa jarayonida asarni to'liq o'qib-o'rganish va adabiy tahlil malakalarini shakllantirishga erishiladi. Ta'lim jarayonida "Adabiyot" fani bo'yicha namunaviy va ishchi o'quv dasturini tahlil etish jarayonida mustaqil ish uchun ajratilgan soatlarining bajarilishi ko'nda tutilgan topshiriqlar ham ko'proq ma'naviy tavaliga ega bo'lib, o'quvchilarda amaliy ko'nikma, malaka va kompetentsiyalarni tarbiya topirishga to'liq xizmat qilmaydi. Buni ayrim mustaqil ish uchun tavsiya etilgan mavzular misolida ham yuqori ko'rish mumkin: "Zarbulmasaladagi masqol va masallar", "Bobumoma – memuar asar", "Adabiyot kulg'i yaratish mahorati haqida", "Ogahiyning tarixiy asarlari haqida ma'lumot", "Ma'nitalparvarlik adabiyoti haqida referat", "Navoiy" romanining badiiylik darajasi, "A.Qashfiy so'z ustasi" va h.k.

O'quvchilarning mutolaa madaniyatini rivojlantirish ularning mustaqil o'qish faoliyatini va fan bo'yicha shiftdan tashqari ishlarni tahlil etmasdan samarali amalga oshirmaydi. Dars bilan aloqadorlik, ushbu faoliyat bilan bog'liqlikda tahlil etishning asosiy tamoyillaridan biridir. Biroq shif va ta'lim muassasasidan tashqari ishlar dars bilan bog'liqlikda amalga oshirilganda, ularning o'ziga xosliklari ham mavjudligi qayd etib o'tish lozim.

Birinchi sinf va ta'lim muassasasidan tashqari faoliyatda o'quvchilarning kiyoriy ishtirok etishidir. Ular o'zlar uchun shifli ishni mustaqil tanlash, tashabbuskorlik, mustaqillik, fadilini namoyon etishi mumkin. Adabiyot fani bo'yicha ushbu tunda mashg'ulotlarning samaradorligi o'quvchilarning faolligiga bog'liqdir.

Maqoladagi ishlarning ikkinchi o'ziga xosligi – uning ko'ngil ochar va ijodiy tavaliga ega ekanligi. Unda o'yin elementlaridan keng foydalaniladi. Faqat ko'ngil ochishga yo'nalganlik asosiy maqsad emas, bu o'quvchilarning qiziqishini oshirish vositasidir.

Adabiyot fani bo'yicha shif va ta'lim muassasasidan tashqari ish turlariga adabiy to'garak, adabiy zal, adabiy o'yin, adabiy hordiq, adabiy almanax, ko'ngasma zal, adabiy yarmarka, auktsion, adabiy targ'ibot guruhi, kitobxon haftaligi, ommaviy tadbirlar kabilarni kiritish mumkin.

Adabiy to'garak: auditoriyada o'rganilgan bilimlarni tizimlashtirish va chuqurlashtirishga hissa qo'shadi. O'quvchilar auditoriyada bilimlarni o'zlashtirish va ijodiy faoliyat yuritish, o'qish talablariga ega.

Kitob mutolaaiga qiziqishni oshirish maqsadida shiftdan tashqari o'qish darslarini, adabiyot to'garaklarini namunali tashkil etishning ahamiyati katta. Ijodiy va drama to'garaklarining ham bu o'zida muhimligini alohida ta'kidlash kerak. Albatta, o'quvchi san'atkorlarga taqdim qilishni yoqlaydi. Drama to'garaklari o'quvchilarda teatr madaniyatini, tomashabin mas'uliyatini, ijro mahoratini shakllantiradi.

O'quv yili yakunida "Yuqori mutolaa", qishki ta'limda "Qishki mutolaa" o'qishlari tashkil etilishi ham yaxshi samara beradi. Unda ta'lim davomida o'quvchilarga o'qilishi kerak bo'lgan badiiy asarlar ro'yosatini tuzib, bolalarga o'qish uchun topshiriladi. O'quv jarayoni boshlanganda o'quvchilar o'zlar o'qigan badiiy asarlarini shiftdan tashqari mashg'ulotlarda, to'garaklarda "Men kitobxon", "Men sayyoh", "Men yozuvchi" usullari orqali taqdim etishadi.

Adabiy zal dramatik harakatlari, musiqa va qo'shiqlarni, adabiy o'yinni, kitob qahramonlari bilan mulohazani uyg'unlashtiradigan har qanday, hatto eng jasur g'oyani eng yuqori darajaga ko'tarish imkonini beradigan joy.

Adabiy o'yin: u o'yin faoliyati asosida amalga oshiriladi, bu asar janrining xususiyatlarini aniqlash, asarning birkibiy qamrlarini ko'rish, o'qish matnini tasavvur qilishingiz, muallifning niyatini tushunish va o'z podbiyosini aniqlash uchun qo'llanadi. Bu adabiy o'yinda "Nega", "Isbotlar" o'yini tashkil etiladi. O'qituvchi tomonidan bir nechta savollar beriladi. Nega bu asar shunday nomlandi? Nega fikringizni shunday izohlayapabs? O'quvchilardan javoblarni dalillar bilan isbotlashi so'raladi. "Asar matnini o'qish va tasavvur qilish". To'rtta talabaga bir xil matn beriladi va o'quvchilar o'zlariga tushgan kartaohkalar bo'yicha matnini o'qishi so'raladi. Bu kartaohkalarda "Quvonch", "O'am", "Musika", "Ertak" so'zlari yozilgan bo'ladi.

"Quvonch" usulida o'quvchi matnini xuddi quvonchi xabar eshitgandek o'qiydi v h k.

O'quvchilarning qiziqishlarini o'rganish turli xil adabiy o'yinlar orqali amalga oshiriladi: kitobni drammatizatsiya, viktorinalar, chavdes, krossvordlar, jumboqlar, adabiy o'yin-karlar, adabiy mavzulardagi o'yin shaklida, kontseptsiyalarni asosiyatiga qilish bo'yicha intellektual o'yinlar, o'quvchilarning fikrini kengaytirish uchun o'yinlar, asarning asosiy tasavvuriga, o'qish tajribasini boyitishga qaratilgan o'yinlarga, san'at asarlarini chuqur in'ika etibhga qaratilgan o'yinlarga qaratilgan.

Adabiy o'yinning maqsadi kitobning mavjud matnini o'zgartirish yoki yangi, ijodiy adabiy mahsulotni yaratishdir.

Adabiy hordiq: qo'lga kiritilgan ko'nikmalarni chuqurlashtiradigan, xalq ijodiyoti va yozuvchilarga bo'lgan qiziqish va muhababatni kuchaytiradigan, o'quv-ma'ruflardan tashqari turli tadbirlar, yangi taassurot qoldiradi, quvonchi kayfiyatini yaratadi. Adabiy bayramlar badiiy adabiyotlar mazmunini tuzatadi va umumlashtiradi, yangi taassurotlar yaratadi. Bunday bayramlarda o'quvchilar monolog o'qish, rol o'ynash, hikoya qilish, tinglash, kitob mazmunini qo'shiq va naga bilan to'ldirish, kitobni kino adaptatsiyasi qamrlarini tomosha qilishlari mumkin.

Adabiy almanax: mavzuli, janr yoki boshqa sabablarga ko'ra birlashtirilgan kitoblar, asarlar, mualliflar haqidagi tadbir. Almanax tematik bo'lishi mumkin, keyin kitoblarni bir mavzu bo'yicha harbiy, badiiy, fantastika, tabii, ertak, she'rlar va boshqalar bilan birlashtiradi. Adabiy almanaxlarning yaratilishi – o'quvchilarni kitob bilan tanishtirish va unga e'tibor berishning eng samarali usullaridan biridir.

Adabiy yarmarka: adabiy faoliyatni tashkil etishning an'anaviy bo'lmagan shakllaridan biri, shu jumladan, bir vaqtning o'zida kichik, turli xil adabiy tadbirlar majmuasi. Yarmarka davomida adabiy viktorinalar va tanlovlar, qiziqarli kishilar bilan uchrashuvlar o'tkazish mumkin. Yarmarkada o'quvchi o'zi sozlagan kitobni sotib oladi.

Auktalon: o'quvchilarning o'qish qiziqishini oshirishga mo'ljallangan shakl. Auktalon tematik va universal bo'lishi mumkin, ammo vazifalar har doim turli xil tarkibidagi kitoblarga bog'langan. Auktalonda o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalarning qo'llari bilan chiqarilgan adabiyot qahramonlari yoki ularga tegishli biror narsa bo'lishi mumkin.

Adabiy targ'ibot guruh: kitoblarni, ularning belgilarini va mazmunini reklama qiluvchi, oddida bitta auditoriyadan boshqalarga ko'chirilgan kichik guruh va o'quvchilar.

Adabiyot fanini o'qish jarayonida o'quvchilarning muvaffaq o'qish faoliyatini tashkil etishning an'anaviy turlari bilan birga, uning yangi va samarali usullarini qo'llash metodikasini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Ma'lumki, har bir o'qituvchi dars maqsadiga erishish uchun eng ilg'or metodik usullarni izlab topmoqchi zarur. Adabiyot darslari qanchalik yangiliklar asosida o'tilsa, o'quvchilarning tanga, kitobga bo'lgan qiziqishlari shunchalik ortadi. Bunda o'qituvchi darsni to'g'ri tashkil qilib, ta'limning xilma-xil usullarini qo'llashi, sinfda o'quvchilarning faolligini oshirishi, ularni sog'u fudallarni tarkib topirishi zarur.

"Ortiqcha obraz", "O'yla, izla, top – bu aynan sen bog", "Men kitobxon" roli o'yini, "Asar yuzasidan esse yozish" usullari orqali o'quvchilar orasida yashigina kitobxonlikni yuzaga keltirish mumkin.

Bundan tashqari "Men kitobxon" roli o'yinida o'quvchilarning kitobga qiziqishini oshirish maqsadida "Mutolaa kundaligi"ni tuzish, o'qigan asarlari yuzasidan "Kitobxon kundaligi" virtual guruhini tashkil etish o'zining ijobiy samarasini beradi.

O'qituvchi tomonidan o'quvchilarning badiiy asarlarini o'qishga qiziqishlarini oshirish maqsadida ijtimoiy barmoqlar orqali kitoblarning audio va android variantlarini taqdim etib bosh ham kufilgan natijani beradi.

"Kitobxon kundaligi" chiemeal namunasi:

Muallifning IFO	Kitobning sarlavhasi	Mutolaa qilingan vaqt	Asarning asosiy g'oyasi	Asarning muhim jihatlar
-----------------	----------------------	-----------------------	-------------------------	-------------------------

Shuningdek, adabiyot darslarida o'quvchilarni guruhlariga bo'lib, o'qigan asar yuzasidan shaxsiy ma'lumotlar bazasini ishlab chiqargha ham alohida e'tibor qaratiladi. Shu bilan birga, zamonaviy dars turlariga tayangan holda o'quvchilarni mutolaa ma'kasaiga doir o'zini-o'zi baholash jarayonining ham mukammal o'rganib borbhga alohida e'tibor qaratiladi. Mana shunday interfaol usullardan biri "o'quv portfoliosi"dir.

Axilda "Kitobxon kundaligi" portfoliining zamonaviy va takomillashtirish ko'rinishide. Portfolioni yaratishning birinchi bosqichida o'quvchilarga portfoliining afzaliklari, uni yaratishdan ko'zlangan maqsad, portfoliining turlari haqida ma'lumot berildi. So'ngiya portfoliining tuzilishi bilan tanishtirildi.

